

Az Ő-day emléke a tisztújításban

VISSZHANG - LX. évfolyam, 28. szám, 2016. július 15.

Vitányi Iván értékszociológus kolléga, politológus és politikus *Őszöd – a történelemben* című évfordulós megemlékezésében (*Népszabadság*, június 10.) felmelegítette 2006. október 21-én a parlamentben elmondott tézisét: a Gyurcsány Ferenc vezette magyar baloldal „Bibó István örököse”. Akkor, tíz évvel ezelőtt felmenőkként még Nagy Imrét és Kéthly Annát, most csak Ady Endrét említette. (De ma már nem fűzte hozzá az akkor még gyújtó erővel megismételt kedvenc krisztusi varázsszavát: „Tisztelt párt! Ismét mondom: *kelj fel, és járj!* Tisztelt kormány! Kormányozz!”) Ám tudjuk, hogy e történelemmegidézés után két nappal ugyanez a fennkölt szociáldemokrata örökség történelmi tragédiába torkollott. „A fejmagasságban is kilőtt 1497 gumilövedék, tartós fogyatékossgot okozó sérülések, azonosító szám nélküli, földön fekvőket rugdaló, békés személyeket a rádió udvarán megalázóan fogva tartó rendőrök” *rémtörténetébe* – ahogyan ezt a 2012. március 12-én 279 (!) igen szavazattal 11 nem ellenében, 3 tartózkodás mellett elfogadott parlamenti határozat melléklete rögzítette. A jelentés szerint „az ügyben szükséges az akkori miniszterelnök politikai és jogi felelősségének vizsgálata (aki az események alatt telefonkapcsolatban állt a budapesti főkapitánnyal)...” Sőt az is beszédes, hogy két héttel később az MSZP elnöke így nyilatkozott: „Aki jogsértést követ el, akkor is felelősségre kell vonni, ha fekete kapucniban támadja, és akkor is, ha egyenruhában védi a rendet.” (*Népszabadság*, 2012. április 2.)

Vitányi csalódott az őszi beszéd évfordulójára megjelent elemzésekben. „Sajnálattal láttam, hogy éppen a ráció lényegét nem találták meg. Mert nem a beszéd közvetlen körülményeit kell mérlegelnünk, hanem a helyzetet, amely a magyar történelemben akkorra kialakult, és amelyből Gyurcsány ki akart törni. És ez nem azért nem sikerült, mert nem helyesen látta a dolgokat, hanem mert akkor már a saját pártjának a többsége sem állt mellé.” Meggyőződésében tehát az Ady-féle „magyar ugarból”, illetve a Bibó-féle „zsákutcából” való egyetlen hiteles kitörési kísérlet történelmi igazsága jelentőségben felülírja a beszéd – immár szintén történelmileg számon tartott – „közvetlen körülményeit”.

A Vitányi Iván által sajnálattal látott emlékezők közül talán az azóta választmányi elnöknek választott Hiller István „*kevesebb több lett volna*” tétele volt az Ő-day-ből (Révész Sándor szóeleménye) levonható tanulságok közül a legtalálób. (Főleg, ha az új elnök ezt tágabb összefüggésben is érvényre tudná juttatni.) Szerinte ugyanis „ha csak ennyit mondott volna Gyurcsány Ferenc Balatonőszödön: »*Barátaim, mindenkinek gratulálok: győztünk! Csinálunk egy jobb, európai uniós, modern Magyarországot. Én megyek előre, gyertek utánam!*«, akkor azt az embert az örömtől és a dicsőségtől szétszedik.” De a felesleges beszéd a miniszterelnök szájába nem illő kifejezésekkel generálta a gyűlöletet és felháborodást, ami az utcai összecsapásokhoz vezetett. „Egyik oldalon a gyerekek [akit épp egy otthoni baleset miatt vitt a Péterfy Sándor utcai kórházba], a másik oldalon meg hozzák be a sebesülteket...” (*Népszabadság*, május 26.)

A meggondolatlan *elkiabálás* persze nálunk nem ismeretlen fogalom. Nagyirodalmi figura például (mögötte reáltörténelmi háttérrel) Arany Jánosnak a nagyidai várat elfoglaló Csóri vajdája is, aki éppen így a bástyafalakról győztesként ordítva fordítja vissza az elvonuló ellenséget: „*Volna puskaaporunk, tudom megbánnátok! / (...) / A többi cigány is vérszemet vesz legott / »Köszönjétek – ordít – , hogy porunk elfogyott!« / Lehetetlen, hogy ezt ne hallja távolról – / Hallja is az ellen, mert lám, visszafordul. // Hamar a nagy sáncot megrohanni kezdi, / Három ép ágyuját a kapunak szegzi: / Bezuhan a kapu az első lövésre, / De bezzeg nincs ember, aki álljon résre.*” Amiből a hős román szó szerinti kiebrudalása lett.

Ám a kiváló szociológus Vitányi Ivánt a számára otthonos nemzeti irodalmi klasszicizmus gyöngyszeme

után közös szakmánkból vett kutatási evidenciákra is emlékeztethetem. Nyilván előtte is jól ismert mind Robert King Merton „szerepkészlet” (role set) elmélete, mind Erving Goffman stratégikus interakció modellje, amelyek tisztázást ígérnek, hogy minek kellett bizonyos valószínűséggel nagyjából úgy történnie, ahogy történt. Merton (1952) klasszikus tanulmánya kiemeli, hogy az egy-egy társadalmi szerephez (egyetemi oktató, politikus) tartozók „társulatának” kulturális és hatalmi heterogenitása szükségessé teheti az ezek közötti *részleges titkolódzást*. „Ha az egyetemi előadók órái alá volnának vetve mindazok belehallgatási lehetőségének, akik a legkülönbözőbb elvárásokkal szereptársulatukhoz tartoznak, ők maguk arra lennének kényszerítve, hogy ahelyett, amiről maguk vannak informálva, illetve meggyőződve, olyasmit tanítsanak, amivel kedvében járnak »az ifjúság nevelése« iránt érdeklődő különböző embereknek.” Vagyis az „*insulation from observability*” a társadalmi lét funkcionális követelménynek tekinthető. Ám az idevágó üzenet épp az érem másik oldala: „Ha viszont a politikusok cselekedetei teljesen ki volnának emelve a nyilvánosság reflektorfényéből, magatartásuk társadalmi kontrollja erősen besűkülne.” E belátás alapján nem nehéz értelmezni, hol történt a törvénytörő megbicsaklás: mit hagyott számításán kívül a „világraszóló” győzelemtől felhevült miniszterelnök. Szereptársulatából ő visszamenőleg is csak az egyik szegmenset látta: az őt miniszterelnöki szerepbe delegáló politikai elitrézs zettjét, a politikai elvbarátok szűkebb körét, akiknek bizalommal meggyónhatta: „én tudatában voltam (még ha Ti nem is egészen), hogy amit az utolsó másfél-két évben mondtunk, nem volt igaz”. Csakhogy egy miniszterelnök *role-set*jéből nem hagyható ki a választók szélesebb köre, akik többségi szavazatán alapul végrehajtó hatalma.

Ám az empíriával visszaigazolt szereptársulat-elmélet még csupán egyértelműbb kategóriákkal ír le általános szociológiai összefüggéseket. A célzott elmélyítésre a témánkhöz közvetlenebbül releváns Goffman-féle stratégiaelmélet alapvető tisztázására támaszkodunk. A legsúlyosabb félreértés – amiből nem tudott kitörni a meghatalmazását szinte alkatiilag túlbecsülő *player*, de különös módon a működését később elemző politikustársak és politológusok, így Vitányi Iván sem –, hogy a hatalmi játszma *játékosa* ugyan a miniszterelnök, de a *stratégiai fél* nem ő, hanem a *politikai elitrézs*, melytől ő az előző parlamenti ciklus második felében a megbízatást kapta, aminek meghosszabbítását az új ciklusra is tőle várta.

Most, hogy az első amerikai elnök ellátogatott Hirosimába, érdekes felemlíteni Goffman stratégiaelméletéből a „*kisjátzsma a nagyjátzmában*” tételét, melyre ő példaként a Pearl Harbor előtti tokiói trükk kisjátzmáját hozza az atomkatasztrófával végződött nagyjátzsma sikeres epizódjaként. (A megnyert kisjátzsma abban állt, hogy szabadságos tengerészeknek beöltöztetett katonák tömegének a tokiói utcákon való sétáltatásával elhitették az amerikai nagykövetséggel, hogy a japán flotta a yokosukai bázison horgonyoz, holott az már Pearl Harbor felé nyomult.) Itt viszont fordítva: a titkolódzás kisjátzmája bukott el az őszödi beszéd avatatlanok kezébe kerülésével, de maga a manőver addigra már megteremtette „nagyjátzmás” sikerét, a hatalom újabb parlamenti ciklusra terjedő megtartását. Ám, tudjuk, egy léptékkal még magasabb, vagyis igazi „*nagystratégiai*” szinten megint fordult a kocka. Az így is, úgy is lelepleződött stratégikus fél – és nem csupán a blöffölések oroszlánrészét végrehajtó, majd óvatlanul bevalló *játékosa*, hanem maga az őt megbízó *strategic party* is – több ciklusra veszítette el hitelét és újraválasztási esélyét.

Végezetül újból a szociológus Vitányit Ivánt kell emlékeztetnem ifjúságunk akkor még a „legnagyobb élő szociológus” renoméjában tündöklő Talcott Parsons tételére – amelyet mai vezető szociológusok is felidéznek (például Jeffrey C. Alexander, közös veterán kollégánk, Szelényi Iván Yale egyetemi dékánása alatt az ő „beosztottja”): „Ha tudod, hogy nem térhetsz vissza a hatalomba, kevésbé valószínű, hogy támogatod azt az erőt, amelyik kiszorított onnan. Ha viszont úgy tudod, hogy lesz még esélyed rá, akkor valószínűbb, hogy bizonyos közjót érintő akciókban magad is segítesz a választással hatalomba került erőnek.” Tehát az elismerhető kormányzati erőfeszítéseket is *pauszálé* elutasító hozzáállásával a baloldal voltaképp önmaga *defetizmusát* ismeri be. Az új választmányi elnök viszont – utalásai szerint – túl szeretne lépni ezen a válogatatlan orbánozásban kimerülő ellenzéki ségen, és hosszú távú, folyamatos kapcsolatot teremtené újjá a „kreatív, de néha bántóan kritikus” és a pártjától immár jócskán „eltávolodott”

értelmiséggel (*Magyar Idők*, június 24.) Ilyen bántóan kritikus hangot ütött meg a tisztújítás eredménye kapcsán Paul Lendvai is, aki vicclapokba valónak tartja, hogy az MSZP e „harmadvonalbeli, alkalmatlan emberekkel” akarja 2018-ban legyőzni Orbán Viktort.

A Hiller István által vezetett új választmány stratégiateremtői a Parsons–Alexander-féle önbizalomról tanúskodó (illetve itt: önbizalmat építhető) *szelektív ellenzéki magatartás* jegyében felülvizsgálva az eddigi támadáspontjaik tömegét, bőven bukkanhatnak olyan változtatási pontokra, ahol eddig szembementek nemcsak az olyan *echt* értelmiségiekkel, mint Konrád György (aki a változatlanul ellenfélnek tartott magyar miniszterelnökkel a törvénytelen *migrációs cunami* elleni nemzeti védekezésben bátran egyetért), de az állampolgárok – reménybeli választóik – elsőprő többségével is. Nos, ilyen és hasonló magyar érdekekben érvényesíthetné a tisztújított vezetés, amit az új választmányi elnök hangoztat: „Kell, hogy az én oldalam érezze és kifejezze azt a fajta büszkeséget, amely eltölt minket, mert magyarok vagyunk. Magyar baloldaliak.”